

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2587-117x

1844 YILI TEMETTUAT DEFTERLERİ'NE GÖRE GEREDE'DEKİ DİN GÖREVLİLERİ

Ramazan KAŞMER¹

Özet

Bu çalışma, Bolu ili Gerede kazasının 1844 yılında görev yapan din görevlilerinin birçok özelliğini incelemektedir. O dönemde hazırlanan temettuat defterlerinde Devlet-i Aliyye sınırları içerisinde yaşayan bireylerin vergi ve gelir kayıtları tutulmuştur. Tanzimat Fermanı ile başlayan bu yeni dönemde "herkesin kazancı ile orantılı vergi vermesi" ilkesine uygun olarak yeni vergi düzenlemelerine gidilmiştir. Herkesin her türlü malını, gelirini ve de ödeyeceği vergiyi tespit etmek amacıyla temettuat sayımları gerçekleştirilmiştir. Temettuat defterlerinden elde edilen bilgiler sayesinde o bölgenin demografik yapısı, gelir kaynakları ile o bölgedeki din görevlilerinin isimleri, görev yerleri, sosyal ekonomik durumlarıyla ödedikleri vergi miktarı incelenmek istenmiştir. Yapılan bu çalışmanın amacı 1844 yılında 5 mahallesi ve 102 köyü bulunan Gerede'de din hizmetinde bulunan kişilerin sosyal ve iktisadi durumlarını göz önüne sermektir. Yine bu çalışma sayesinde Gerede mahalle ve köylerinde yaşayan din görevlilerine ait birçok özellik gün yüzüne çıkarılmıştır. Bölgenin coğrafi, ekonomik, kültürel yapısı ve dini değerlere olan bağlılıkları çalışmayı farklı kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gerede Temettuat Defterleri, Tanzimat Fermanı, Din Görevlileri.

THE RELIGIOUS STUFF IN GEREDE ACCORDING TO THE TEMETTUAT BOOKS OF 1844

Abstract

This study examines many features of religious officials living and working in the 1840s of the Gerede district of Bolu. Tax and income records of individuals living within the borders of the Devlet-i Aliyye were kept in the Temettuat books prepared at that period of time. In this new period, which started with the Tanzimat Edict, new tax regulations were made in accordance with the principle of "suitable tax proportional to everyone's income". Dividend counts were carried out in order to determine all kinds of property, income and taxes to be paid by everyone. Thanks to the information obtained from the Temettuat books, it was aimed to examine the names of the religious officials in that region, their place of duty, demographic structure, distribution, income sources, social and economic status, and the amount of taxes paid. The aim of this study is to reveal the social and economic conditions of the people who served religion in Gerede, which had 5 neighborhoods and 102 villages in 1844. Again, thanks to this study, many characteristics of religious officials living in Gerede neighborhoods and villages were brought to light. The sources of income for each religious official, if any, their real estate and taxes are stated one by one. The geographical, economic, cultural structure of the region and their commitment to religious values make this study different.

Key Words: Ottoman Tax records, Central Anatolian Religious Life, Clergy.

¹ Emekli öğretmen, Bolu-Gerede, rkasmer@yahoo.com

Çalışmama teknik bakımdan katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Faruk BULUT Bey'e teşekkür ederim.

1. GİRİŞ

Müslümanlar, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren Kâbe'nin şubeleri durumunda olan mescitlere ve buralardaki hizmetlilere büyük önem vermişlerdir. Camiler; İslâm'ın özünde yer alan birlik ve beraberlik, sevgi ve yardımlaşma ruhunu Müslümanlara yaşatan toplumun olmazsa olmaz mekânlarıdır. Dolayısıyla insanları bir araya getirme özelliğiyle dini hayatın vazgeçilmez unsurlarından olmuştur. İlk günden itibaren topluma dini ve milli şuuru aşılayan ve bizleri aynı hedef uğrunda buluşturup bir araya getiren yerler camilerdir. Cami, özellikle Osmanlılarda mahallenin adeta idare merkezi konumundadır. Burası hem bir ibadethane hem de mahalle ile ilgili her çeşit meselenin görüşülüp karara bağlandığı yerdir. Aynı mahalle mescidinde namaz kılan insanlar arasında dayanışma, kardeşlik ve güven duyguları canlı tutulmuştur. Bu sebeple bir kişi hakkında yapılacak "güvenlik araştırmasında", kişinin mahalle mescidine devam edip etmediğine göre değerlendirme yapılmıştır. (Akın, 2016: 200)

Cami Müslümanların manevi ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilirken; bitişiğinde mektep, kütüphane, misafirhane; temizlik için çeşme veya hamam yapılması kaçınılmaz olarak etrafına evlerin bina edilmesine yol açmış ve İslami bir kentin oluşumunu sağlamıştır (Akın, 2016: 191).

Camilerin birçoğunun bitişiğinde bu yapıya ait olarak bilinen misafirhaneler, şifahaneler ve öğrenci odaları vardı (Bayartan, 2005: 100).

Sosyal münasebetlerin tanzimi ve idari-mali işlerin görülmesinde mahalle cemaati için bir araya gelme mekânı olan mescit veya camiler; dini, içtimai müesseselerden oluşan imaret siteleri ile birlikte bir semtin çekirdeğini oluşturmuşlardır (Barkan, 1962-63: 239).

İslâm medeniyetinin ayrılmaz bir unsuru ve İslâm toplumunun sosyo-kültürel alanlarında gelişmesinde önemli bir role sahip olan cami ve mescitler, aynı zamanda dinî mimari grubunun temel yapılarından olmuştur (Akın, 2016: 181).

İbadethanelerde imamın dışında görev yapan müezzin ve vaiz gibi farklı din görevlileri bulunmaktadır. İmam kelimesi Arapça emm "öne geçmek, sevk ve idare etmek" kökünden gelir. Terim olarak "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse" ve "devlet başkanı" anlamlarına gelir (Küçükaşçı, 2000: 178). İmam kelimesinin aslı manasından hareketle bir ilimde ileri gitmiş otorite olan zevata da "imam" denilmiştir. İslâm'da ilk imam Hz. Peygamber olmuştur. İslâm'ın doğuşundan itibaren namazları devlet başkanları kıldırmıştır (Arslan, 2015: 178). İmamlık görevi, Hz. Peygamber'in bizzat ifa edip örneklik etmesi sebebiyle âdeta bir yönüyle ona halefiyet gibi görülüp sâlih amellerin en hayırlılarından biri olarak kabul edilmiştir (Öğüt, 2000: 188).

İmamlar, sosyal hayatın her safhasında insanlarla iç içe olan, onların sosyal problemlerine çözüm arayan, topluma yön veren, ilmi ve bilimi önemseyen, inandığı doğru ve sağlam bilgileri yaşayandır. Sağlıklı düşünen, sağduyulu, akliselim sahibi, herkesin sözüne itibar ettiği ve yüksek ahlaka sahip insandır. İmamlık bir meslek ise belki de ulaşılabilecek en ulvi meslektir. Cemaate imam olup namaz kıldıran ve onları irşat edendir. Din görevlisi mihrapta imam, minberde hatip, kürsüde ise vaizdir. İmam insanların arasındaki dargınlık ve kırgınlıkları giderendir. Din görevlisi, her daim toplumun yanındadır. Doğum ve ölümlerde sevinç ve acıyı paylaşandır. Çocuk dünyaya geldiğinde kulağına ezan okuyan, ona adını veren, nişan, düğün ve mevlit gibi dini merasimlerin icrasını sağlayandır. Cenaze olduğunda onun teçhiz, tekfin ve defin işleriyle ilgilenen, onların acısını paylaşıp sabır telkin eden, her zaman ve her yerde halkının ve cemaatinin yardımına koşan vefakâr ve fedakâr insanlardır. Cemiyetlerde herkesin görmeyi arzuladığı, insanlara manevi ve ulvi atmosferi yaşatan toplum önderleridir. İmamlar her türlü dünya görüşüne sahip insanlara rehberlik yapan, herkesi sevgi ve şefkatle kucaklayan, onların dertleriyle dertlenen, üzüntüsüyle kederlenen, sevinç ve neşelendiğinde sevincine ortak olandır. Din görevlisi; inanan inanmayan ayrımı yapmadan, insanlara hizmeti kendine şiar edinen model ve saygın insandır (Tosun, 2001: 21-22).

Bu çalışmada Osmanlı Arşivi'nden yararlanılarak hazırlanmış olan "Gerde Temettuat Defterleri" adı ile yayınlanan 2 cilt eser başvuru kaynağıdır (Kaşmer, 2015). Bu çalışmada giriş bölümü dâhil olmak üzere dört ana bölüm bulunmaktadır. Giriş bölümünden sonraki 2. bölümde Gerde'de dini hayatın yapısı nicel ve nitel açıdan incelenmiştir. 3. bölümde ise din görevlilerine yer verilmiştir. Son olarak değerlendirmeler ve sonuç vardır. Giriş bölümünden sonraki 1. bölümde temettuat defterlerinin yazılış amacı, önemi ve Osmanlı'da imamlar anlatılmıştır.

1.1 Temettuat Defterlerinin Yazılış Amacı ve Önemi

Temettuat defterleri Tanzimat döneminde yaşayan insanların servet ve yıllık kazancına göre vergilendirme yapmak için kişiye kazanç getiren her türlü mal varlığının kayıt altına alınmasıyla oluşmuştur. Hane reislerinin gelirlerinin tespiti amacıyla yapılan temettuat tahrirlerinin kaydedildiği resmî belgelerden oluşan defterlere *Temettuat Defterleri* denir. Bu defterler dönemin demografik yapısı, sosyo-ekonomik hayatı ile kişilerin başta tarla, dükkân, hayvanatı ve başkaca gelir getiren bir mesleği varsa bunların hepsi tespit edilerek tüm gelirleri hakkında teferruatlı çok önemli veriler ortaya koymaktadır. Aynı zamanda vergi mükelleflerinin adı, lakabı, unvanı, statüsü ve meslekleri de belirtilmektedir. Ayrıca, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki temettuat sayımları "ML.VRD.TMT" kod adı ile anılmaktadır.

Mesleklerle alâkalı kayıtların analizleri ile ilgili köy, kasaba ve şehirdeki meslek çeşitliliği, o kişilerin meslek gelirlerinden hareketle de farklı mesleklerden oluşturulan gelirlerin toplam meslek geliri içindeki nispi önemi, nüfusun daha ziyade hangi meslek alanında yoğunlaştığı ve dolayısıyla o bölgede gelişmiş olan meslek kollarının neler olduğu gibi konularda araştırmalar yapılabilmektedir (Cırık, 2007: 21). Ahalinin refah seviyesi, ekilip biçilen ürün çeşitleri, bölgenin iklim durumu, yerleşim şekilleri vs. gibi bilgileri bu defterlerde açıkça görmek mümkündür (Serin, 1998: 726).

Hane reislerinin elde ettiği gelirlerinin –eğer varsa- ne kadarının san'atından, ne kadarının ziraattan olduğu tasrih edilmiştir (Kütükoğlu, 1995: 403). Her şahsın neler ektiği ve her birinden ne kadar mahsul aldığı, vereceği öşür dolayısıyla kayıt olunmuştur (Kütükoğlu, 1995: 406).

1845 yılındaki temettuat sayımlarında Müslümanların yazılması muhtar-ı evvel ve sânilerle köy imamlarının sorumluluğu altında kaydedilmiş olup defterlerin bitiminde bunların mühürleri vardır. Ancak bütün defterlerde mühür olmayıp bazılarında "bende" kelimesi yazılıp bırakılmıştır (Kütükoğlu, 1995: 398).

1.2 Osmanlı'da İmamlar

Osmanlı kent yönetiminde mahalle; okulu, medresesi, camisi, meydanı, çeşmesi, kahvehanesi, pazarı ve hatta hamamı ile bir bütündür (Eryılmaz, 1988: 465). Osmanlı şehirlerinde temel yönetim birimi niteliğini taşıyan mahallenin yönetim yapı ve bağlantısını sağlayan mahalle görevlilerinin başında da mahalle imamı gelmektedir.

Osmanlı şehir örgütlenmesinde mahallelerin özel konumları gereği mahalle imamlığı da çok önemli bir görev olarak görülmüştür (Beydilli, 2000: 181).

Osmanlı Devleti'nde imamlar Müslüman topluma karşı hizmet veren en büyük meslek grupları içinde sayılır. İmam-hatiplerin gerek devlet ricaline karşı ve gerekse toplum içinde sürdürdükleri hizmetleri yönünden oldukça önemli bir nüfuza sahip oldukları görülür. İmam-hatiplerin camilerdeki aslî görevleri yanında sosyal hayattaki sorumlulukları da oldukça geniş olmuştur.

İmamlar, mülki ve beledi bir amir olan "kadı"nın mahalle düzeyinde temsilcisi olmaları nedeniyle önemli bazı idari yetki ve görevlere sahip kılınmışlardır (Güneş, 2009: 115).

Tanzimat devrine kadar imam devleti temsil eden mahallenin en önde gelen sorumlusu olmuştur. Günümüzdeki şekli ile muhtarlık teşkilatının -Osmanlı Devleti taşrasında- 1830'larda kurulmasından sonra da imamların mahalle ve köy yönetimindeki etkileri devam edegelmiştir (Kazıcı, 1996: 431). İmamlar, mahalle çerçevesinde halk ile hükümet ilişkilerinin düzenlenmesine önce tek başına, sonra muhtarlık teşkilâtı kurulunca muhtarla birlikte katılmıştır (Güçlü, 2004: 418).

Mahalle sakinlerinin bilgi donanımı ve saygınlığıyla tanıyıp bildikleri kişilerin imam olarak mahallelerine atanmasını istedikleri bilinmektedir. Mahalle ve köy imamlarının ahalinin istediği kişilerden olması için ihtimam gösterilmiştir. Ayrıca memnun kalmadıkları imamların görevden alınmasını ortak bir talep olarak üst yönetime sunma ve sonuçlarını gerçekleştirme imkânları da mevcuttu (B. Alada, yayed.org).

İmamlar tertip edilen imtihanlarda en yüksek puanı alanlar arasından seçilirdi (Bayartan, 2005: 100).

İmamlar, padişahın beratıyla dinî bilgileri fazla, sevilen ve güvenilir kimseler arasından atanırdı. Görecekları hizmetin karşılığında "vazife" diye anılan bir ücret alırlardı.

Gündelik olarak hesaplanan bu ücret, çoğunlukla vakıflardan karşılanmaktaydı (Bayartan, 2005: 102-103). Denebilir ki imamlar, hizmet verdikleri cami ve mescitlerin vakıflarından maaş almışlardır. Osmanlı devrinde imam-hatipler devrin şartları içinde mali açıdan sıkıntısız yaşamışlardır.

İmamların tayinleri vakıf mütevellisinin teklifiyle gerçekleşirdi. İmam tayinlerinde, genelde bu hizmeti yerine getirmek için yeterli dini bilgilerle donanmış ve iyi ahlak sahibi olma şartları aranmış, ancak eğitim durumları her zaman söz konusu olmamıştır (Beydilli, 2000: 181).

Mahallede toplumsal merkez cami ve mescittir. Özellikle akşam ve yatsı namazları mahallenin tüm erkeklerinin katılmasıyla eda edilir. Mahalleli, cami ve mescidin müdavimi olduğu için, belgelerde mahalle ahalişi genellikle "cemaat" olarak anılmıştır. İmam mahallenin temsilcisidir. Aynı zamanda camiye devamlı gelen mahalleli için, komşularının gözünde kendisinin tanınır ve güvenilir olup olmadığının da göstergesidir (Ergenç, 1984: 73). Mahallenin asayişinden başlayarak ve adlî, beledî ve her türlü mali sorunları çözmek ve mahallere giren çıkarları kontrol etmek onların sorumlulukları içindeydi. Hakkında soruşturma yapılan kişiler imamdan sorulurdu.

İmamlar mahalle ve köylerde güvenlik ve huzuru sağlamak görevlerinin yanında özellikle de evlerde sazlı-sözlü toplantılar yapıp içki içilmemesi ve sokakların temiz tutulması konusunda halkı uyarmakla da mükelleftiler. Ayrıca imamlar, güvenilir kişi olarak muhtarlara kefil olurlar, mahalleyi ilgilendiren konularda yapılan görüşmelere katılırlardı (Çadırcı, 1991: 241). Mahalleye yerleşmek isteyen bir kişi mahalle sakinlerinden birinin ya da imamın kefaletini alması şarttı. Bu kefalet sistemi mahallede herkesin birbirini tanımasını ve asayişini sağlıyordu (Vural, 2004: 185). İmamın en önemli görevi ise, mahalle sakinlerine salınan vergilerin paylaşılması ve toplanma işini yürütmektir (Ortaylı, 2000: 107).

Muhtar ve mahallenin ileri gelenleriyle birlikte fırınlarda ekmeklerin kontrolü, ihtikâr ve sahtekârlıkların önlenmesi; mahallenin temizliği ve çevre temizliğinin sağlanması imamların görevleri arasındaydı (Beydilli, 2000: 181). Osmanlılarda imamlar, adeta mahallenin gören gözü duyan kulağı olmuştur. Çocuklar başta olmak üzere ahaliye dini bilgileri ve Kur'an-ı Kerim'i öğretmek, onlara ders vermek, cemaate yol göstermek, fakir ve hastalarla ilgilenmek, kahvede vaaz etmek onların görevleri arasındadır. Mahallenin düzeninden, mahalle ahalişinin arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları barışçı bir yöntemle çözmekle de sorumluydular. Onlar ufak tefek hukuki konulardaki ihtilafları gidermekle görevlendirilmiştir. Öyle ki mahalleleri onlar yönetmişlerdir (Yalçın, 1979: 193). Mahalleli birbirini çok iyi tanıdığından herhangi bir olay karşısında komşuların ve imamın tanıklığı çok önemlidir (Ergenç 1984: 74).

İmamlar vazifeli buldukları mahallenin nüfus ve tapu kayıtlarını tutarlardı. Boşanma işlemlerini gerçekleştirmekte onlara aitti. Doğum, nikâh ve vefat durumlarında defterlere kayıtlarını işlemekle de sorumlu idiler. Köy ve mahalle imamlarının en önemli görevlerinden biri de nikâh akdini gerçekleştirmektir. Nikâh akdi mahkemede gerçekleşmezse ya da çiftler kaza merkezinden uzak olursa yine nikâhı o yerin imamı kıyardı. Kendilerine de bu akitte görevli olduklarını gösterir bir belge (izinname) verirlerdi (Dursun, 1989: 271).

Osmanlılarda imamlar, zabıta işlerine de müdahale ederlerdi. Osmanlı toplumunda, özellikle kadın kıyafetleri başta olmak üzere devlet tarafından belirlenmiş kıyafetler dışında giysilerin giyilmesinden de imamlar sorumlu tutulmuştur. Yangınlarda ve asayiş ile ilgili konularda mahalleyi örgütlemek, mahalle ahali için üst makamlara kefil olmak onların görevleri arasında bulunuyordu (Ortaylı, 1979: 200).

Mahallenin ortak giderleri içinde o mahallenin cami, mescit, sıbyan mektebi, çeşme vb. gibi yapılarının onarımı ile bu yerlere mum, kandil gibi ihtiyaçlarının sağlanması başta gelir. Diğer ortak gider olarak imam, müezzin ve muallim gibi görevlilerin ücretlerinin ödenmesi sayılabilir (Ergenç, 1984: 76).

II. Mahmut döneminde muhtarlık teşkilâtının kurulmasıyla imamların görevleri de azaltılmıştır. Böylelikle muhtar daha yetkili bir yönetici olmuştur (Ortaylı, 2000: 107). Mesleğini kötüye kullanan imamların azledilmesi de önemli bir karar niteliği taşımıştır.

2. GEREDE'DE DİNÎ HAYAT

Gerede'de dinî hayatın halk düzeyindeki etkisi her devirde oldukça kuvvetli olmuştur. Toplumda doğumdan ölüme hayatın her safhasında dinî emirler yerine getirilmiştir. Örf ve âdetlerle de dini hayat en etkili bir şekilde yaşatılmıştır. O dönem Gerede'sinde çocuklara verilen isimlerin başında Mehmet, Ahmet, Mustafa, Ali, Hasan, Hüseyin, Ömer, Osman, İbrahim vb. dinimizde en saygın kişiler olarak görülen peygamberin adlarıyla, O'nun yakın arkadaşları, torunları ve diğer peygamberlerin adları verilmektedir (Kaşmer, 2015: 32-33). Yine 433 hanenin bulunduğu kazada 33 hacı, 16 hafız, 3 molla, 2 seyyid, 1 derviş, 1 şeyh unvanlı kişi kaydedilmiştir (Kaşmer, 2015: 36).

Sadece cami ve dükkân vakıflarının bulunan kazada elde edilen vakıf gelirlerinin önemli bir kısmının imam, müezzin, şeyh ve müderris gibi görevlilere verildiği görülmektedir (Kaşmer, 2015: 53). Vakıf kurucularının menkul ve gayri menkullerini genelde camilerin bakım ve onarımı ile birlikte bu mabetlerdeki birtakım görevlilerin maaşlarının ödenmesi için vakfettikleri anlaşılmaktadır.

Hiçbir geliri olmayan kesimin içinde yaşadıkları toplum tarafından geçimlerinin sağlanmış olması, kapitalizm öncesi toplumsal yapının İslâm kültürünün de etkisiyle dayanışmacı yönünü de ortaya koymaktadır (Kaşmer, 2015: 122). Tüm bu sayılanlar Gerede'de dini hayatın ne denli kuvvetle yaşandığının sadece birkaç örneğini teşkil etmektedir.

Her yönüyle köklü ve sağlam bir geçmişe sahip Gerede halkı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte de geleneksel dinî ve sosyal hayat tarzını büyük ölçüde koruyabilmiş ve günümüzün modern değerleriyle kaynaştırabilmiştir (Kara, 2014: 36).

2.1. 1844 Yılında Gerede Mahallelerindeki Camiler

1844 yılında Temettuat Defterleri'nde yer alan Gerede'deki cami isimleri şu şekilde listelenebilir:

1. Demirciler Mahallesi Camii
2. Tekye Camii

3. Kitirler Camii
4. Sultan Yıldırım Beyazıd Camii
5. Kabiller Camii (Kabiller Mahallesi Camii-Yukarı Tekke Camii)
6. Cami-i Kebîr (Orta Mahalle)
7. Orta Mahalle Camii
8. Seviller Mahallesi Camii (Şeyh Halil Efendi Camii olarak da bilinmektedir. Camiin diğer adı Aşağı Tekke Camii'dir.)
9. Cami-i Cedîd

2.2. 1869'lardan günümüze Gerede'de Cami ve Mescit Sayısı

19. yüzyıl Gerede'sini konu alan bir yüksek lisans tezinde yıllara göre cami ve mescit sayısı şu şekilde verilmiştir: (Kaşmer, 1994: 6-7)

<u>Yıl</u>	<u>Cami Mescid Sayısı</u>
1869	5
1871	22
1874	36
1877	46
1878	52
1888	62
1896	284 (Bu sayıya Çağa, Dörtdivan ve Mengen dâhildir.)

Yukarıda 1871 yılı için 22 cami ve mescit sayısı verilmiştir. Bu sayı sadece Gerede merkezi için oldukça yüksek sayılır. Ne var ki 1287 h./1871 m. Kastamonu Salnamesi'nde cami ve mescit sayısı 5, hankâh ve zaviye sayısı da 3 olarak verilmiştir (1287 tarihli Kastamonu Vilayeti Salnamesi, s.109).

1892 yılı Kastamonu Salnamesi'nde Gerede'de 62 cami ve mescit olduğu belirtilmiştir (Erkoçoğlu, 2000: 85). 1899 yılında Gerede'nin en eski ve en büyük camisi olarak Yıldırım Beyazıd Cami zikredilmiştir (Müstakil Bolu Livası Salnamesi (h.1291/m. 1899, s.300). 1334 (1918) tarihli Müstakil Bolu Sancağı Salnamesi'ne göre Gerede ve köylerinde 84 cami ile 2 mescit bulunuyordu. Bunlardan 9 cami ve 1 mescit Gerede merkezindeydi (Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi 1334/1918, s.300). 1944 yılındaki depremde Gerede'nin tüm camiler yıkılmış daha sonra 8 cami ahşap olarak yeniden yapılmıştır (Kut, 2004: 34).

2003 yılında ilçede din hizmetleri 1 müftü, 1 şef, 3 memur, 1 şoför, 5 Kur'an kursu öğreticisi, 144 imam hatip, 13 müezzin kayyum, 4 hizmetli ve vekil imamla yürütülmüştür (Aydınalp, 2003: 50). Aynı yıl bölgede kadrolu-kadrosuz toplam 196 cami bulunuyordu. Bu camilerden 175'i kadrolu, 21'i ise kadrosuzdu. Bu camilerden 25 kadarı ilçe merkezinde, 171'i köylerde yer alıyordu. Merkezi camiler dışındaki camilerde genellikle tek din görevlisi hizmet yürütmekteydi. 2018 yılında Gerede Müftülüğünden alınan bilgiler ışığında Gerede merkezinde 30 cami ve mescit, köylerde de 220 cami bulunmaktadır.

2.3. Din Görevlilerinin Hizmet Ettikleri Camiler, İkametgâhları, Vergi ve Gelirleri

Osmanlı Devleti'nin hemen her mahallesinde veya köyünde bir cami, mescit ve bunlara bağlı imam ile yardımcıları bulunmaktaydı. Bu hizmetleri yapanlar; imamlar, hatipler, müezzinler, muallimler ve muallim-i sıbyanlardı. Gerede Temettuat Defterleri'nde bu hizmetleri yapanların görev yaptıkları camiler, görevleri, adları, yıllık vergileri ve gelirleri tek tek kaydedilmiştir. Tablo 1'de 1844 yılındaki Gerede merkez mahallelerinde dini hizmet yapan kişilere ait bilgiler verilirken, Tablo 2'de de 1840 yılı Gerede merkez mahallelerinde kaydedilen din görevlilerine ait bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. 1844 Yılında Gerede Merkezindeki Cami Adları ve Görevlilerin İsimleri, Vergileri, Gelirleri

Cami Adı	Görevleri	İmamın Adı ve İkamet Yeri	Görevlinin Yıllık Vergisi ve Aşarı (Kuruş)	Görevlinin Yıllık Geliri (Kuruş)
Sultan Yıldırım Bâyezîd Han Camii (Not: Hafız Mustafa Efendi 1840 yılında Camii Kebir imamıdır.)	İmam-hatip	İmam Hâfız-zâde Mustafa Efendi, Kitirler Mahallesi, hane 13	Bilgi yoktur.	Kemalettin ve Sadrüddin vakıflarından buğday, arpa ve kaplıca hasılatından toplam 1053 kuruş, bir ineğinden 30 kuruş ve vakıftaki görevi sebebiyle de 15 kuruş olmak üzere 1098 kuruştur.
Demirciler Mahalle Camii	İmam	İbrahim Efendi bin Mehmed Emin, Demirciler Mahallesi, hane 1	Mahallenin imamı olduğundan vergi tahakkuk ettirilmemiş ancak aşarı 32 kuruştur.	Tarım geliri 297 kuruş, yarı hissesi olan ekmekçi dükkânından kira geliri de 125 kuruştur. Toplam bir senelik geliri de 422 kuruştur. 422 (imamlık dışı gelir)
Camii Cedit	İmam-hatip	Topuzoğlu Hafız Osman bin Ali Orta Mahalle, hane 63	İmam-hatip olduğundan vergisi yoktur.	Senelik geliri 200 kuruştur.
Kabiller Cami Şerifi	İmam	Ali Yazıcıoğlu Mustafa Efendi bin Hasan, Kabiller Mahallesi, hane 1	Mahallenin imamı olduğundan vergi tahakkuk ettirilmemiş ancak aşarı 6 kuruştur.	Tarım geliri 54 kuruş, kalaycı ve kuyumcu dükkânından kira geliri de 30 kuruştur. İmamlıktan bir senelik geliri de 216 kuruştur.
Orta Mahalle Cami	Muallim, İmam ve hatip	Ali Efendioğlu Abdullah Efendi Orta Mahalle, hane 1	İmam olduğu için vergi tahakkuk ettirilmemiş ancak aşarı 7,5 kuruştur.	Tarım, hayvan, değirmen ve kiralık dükkândan toplam 162,5 kuruş geliri vardır.
Seviller Mahallesi Cami-i Şerifi	İmam ve muallim	Suhteoğlu Hâfız Mustafa bin Seyyid Orta Mahalle, hane 66	Vergisi 20 kuruş.	100 (muallim-i sıbyânlıktan)
Mahalle-i mezbûr Cami-i Şerifi (1840 yılında Yeni Cami imamıdır.)	İmam-hatip	Veliyüddin Efendi bin Ahmed Orta Mahalle, hane 64	İmam-hatip olduğundan vergisi yoktur.	Tarım ve hayvan geliri 218,5; zuhuratı 150 kuruştur. Toplam geliri 368,5 kuruştur.
Kitirler Cami Şerifi	İmam-hatip ve muallim-i sıbyan	Kara Mehmed-zâde İsmail Efendi bin İsmail Kitirler Mahallesi, hane 1	Vergi vermiyor. Aşarı 25,5 kuruş.	Tarım geliri:233 3 arı kovani: 15 Zuhuratdan: <u>100</u> 348
Kitirler Cami	Muallim-i sıbyan	Ömer Efendi bin Halill Kitirler Mahallesi, hane 33	Vergisi 120 kuruş. Aşarı 28 kuruş.	Mektep hocalığından geliri: 120 kuruş Tarım ve hayvan geliri:283kuruştur.

Orta Mahalle Camii Kebir	Müezzin	Hafız Ahmed bin Ömer Orta Mahalle, hane 25	Vergi ve aşar vermiyor.	Vazifesi nedeniyle senelik geliri 50 kuruş Hayvan geliri 60 kuruş, toplam 110 kuruş.
Camii Cedid	Müezzin	Emekoğlu Hafız Mehmed bin Ahmed , Orta Mahalle, hane104	Vergisi 120 kuruş.	Dörtdivan kazasının Kursun köyünde ziraatı yapılmayan 15 dönüm tarlası vardır. Yıllık zuharatından geliri 350 kuruştur.
Kabiller Mahallesi Camii	Müezzin	Ömer Efendioğlu Molla Ahmed bin Ömer mahallenin camisinin müezzini. Kabiller Mahallesi, hane 14		Tarım geliri 54 kuruş, kiralık vakıf dükkânından geliri de 22,5 kuruştur.
Tekye Camii Şerifi	?	Kabiller	?	?
Camii Kebîr	İmam	Hafız Mustafa Kitirler	?	?

Yukarıdaki tablo incelendiği zaman 4 imamdan ikisi muallim ve diğer ikisi de muallim-i sıbyan olarak yazılmıştır. Yine bu tabloya göre bazı imamlara vergi tahakkuk ettirilirken bazılarına ise ettirilmediği görülmektedir. Aynı şekilde Gerede'de tarikat şeyhi el-Hâc Halil Efendi de vergiden muaf tutulmuştur (Kaşmer, 2015: 123).

Öte yandan 1844 yılı itibarıyla görevli din görevlilerinin birçoğunun fizikî yapısı, oturduğu mahalle ve hanesi ile yaşı, 4 yıl önce yani 1840 yılında kayda alınan nüfus defterinde anlatılmıştır. Bu münasebetle aşağıdaki tablo kişilerin bazı özelliklerini belirtmesi ve bir fikir vermesi bakımından önem arz etmektedir.

Tablo 2. 1840 Yılı Gerede Merkez Mahallelerinde Kaydedilen İmam ve Hatiplerin Fiziksel Özellikleri, Hane Numarası ve Yaşı (Gerede Nüfus Defteri, 2015, s. 18-19).

MAHALLE	İMAMLAR	Hane No	Yaşı
Kabiller	Uzun boylu köse sakallı Mustafa Hasan	1	76
Demirciler	Orta boylu kara sakallı İbrahim Efendi bin Emin	2	40
Orta	Uzun boylu kara sakallı Abdullah Efendi bin Ali	1	46
Orta	Kısa boylu kırca sakallı Veli Efendi bin Ahmed (Yeni Cami İmamı)	71	50
Seviller	Orta boylu aksakallı Şeyh el-Hâc Halil Efendi bin Osman Efendi (Postnişin)	1	85
Kitirler	Orta boylu kara sakallı Mehmed Efendi bin İsmail	1	42
Kitirler	Uzun boylu kara sakallı Hafız Mustafa Efendi bin Ali (Cami-i Kebir İmamı)	12	35
Kitirler	Orta boylu kumral sakallı Hafız Osman bin Mehmed (Seviller Mahallesi İmam Vekili) Not: Bu imam temettuat defterlerinde yer almamaktadır.	49	35
Şehr-i Viran Mahallesi	Kıroğlu uzun boylu kır sakallı Mustafa Efendi bin Veli	1	70
Yelkenler Mahallesi	Gömeçoğlu orta boylu kara sakallı Molla Ahmed bin Mustafa	1	25

Tablo 2'deki din görevlilerinin yaş ortalamasına bakıldığında 50,3; standart sapma değerine bakıldığında ise 17,8 olduğu görülmektedir. Bu istatistiksel verilere bakıldığında o dönemde yaşayan din görevlilerin orta yaş ve üzeri olduğunu göstermektedir.

Nüfus Defteri'nde yer alan mahallelerdeki 10 imamdan 8'i temettuat defterinde yer almaktadır (Gerede Nüfus Defteri, 2015: 18-19). Yine Gerede Nüfus Defteri'nde Seviller Camii imamı "Şeyh el Hacc Halil Efendi bin Osman"

iken Gerede Temettuat Defteri'nde bu caminin imamı Suhteoğlu Hâfız Mustafa bin Seyyid'dir. Din görevlileri için kullanılan unvanlar arasında dikkat çekenlerden biri de şeyh unvanıdır. Bilindiği gibi şeyh, tekke ve zaviyenin idarecisi ve dervişlerin yetişmesini sağlayan ilim ve tasavvuf ehli kişiler için kullanılan bir unvandır (Ergenç, 1982: 134). Buradan hareketle, cami ile tekke münasebetinin bir sonucu, tasavvuf eğitimi almış kişilerin cami veya mescitlerde din görevlisi olarak istihdam edildikleri söylenebilir. Diğer taraftan Nüfus Defteri'nde Kitirler Mahallesi 49. hanede oturan Hafız Osman bin Mehmed Seville Mahallesi imam vekili olarak kaydedilmiştir (Gerede Nüfus Defteri, 2015, s.19). Şehr-i Viran Mahallesi olarak zikredilen yerleşim alanı aslında Nuhviran köyü olup Gerede merkezine çok yakındır. Yelkenler Mahallesi de Temettuat defterlerinde köy olarak zikredilmektedir.

2.4. Gerede Köylerindeki İmam ve Hatiplerin Tahmini Gelirleri ve Tahakkuk Eden Vergiler

Günay köyünden Tilkiöğlü Mehmed Efendi bin Ali'nin vergisi 130 kuruş, geliri ekilen 3 dönüm tarlasından 36 kuruş, 2 ineğinden 60 kuruş ve zuhuratından 160 kuruş toplam 256 kuruştur.

Ortaca Sani köyünden İsmailoğlu Süleyman Efendi bin Mustafa'nın vergisi 190 kuruş, öşrü 34 kuruş; geliri tarımdan 220,5, hayvan geliri 87 kuruş, zuhuratı da 201 kuruştur. Toplam geliri 508,5 kuruştur.

Memûk karyesi Molla Ahmed bin Osman 30 kuruş vergi vermektedir. Tarlasından 81 kuruş, zuhuratından 69 kuruş ve damadının çobanlıktan geliri de 50 kuruştur. Toplam gelir 200 kuruştur.

Afşar Tarakçı karyesinden Hacı Veli Efendi bin Hüseyin'in vergisi 60 kuruş, aşarı 10 kuruş. Tarım geliri 90, hayvan geliri 60, zuhuratı 150 kuruş. Toplam 300 kuruş gelire sahiptir.

Ulaşlar köyü imamı Halil Efendi bin Abdullah'tır. Belgede "İmâm-ı karye bulunduğuandan vergü tarh olunmadığı." ifadesi yer almaktadır. Aşarı 77 kuruştur. Tarım ve hayvan geliri, 813 kuruş, zuhuratı da 150 kuruştur.

Yazıkara köyü imamı İbrahim Efendi bin Mehmed vergi vermiyor, aşarı 100 kuruştur. 50 dönüm tarlasından hasılatı 815 kuruş, Sultan Mecid müderrisi Raşit Efendi'nin kira ile ziraatını yaptığı tarlasından da 100 kuruş geliri bulunmaktadır. Hayvanlarından geliri 100 kuruş, bir dönüm çayır geliri de 10 kuruş, zuhuratı 100 kuruş, toplamda ise geliri 1125 kuruştur.

Kabaklu (Kapaklu) köyü imamı İzzeddin oğlu Hüseyin Efendi ibn-i Mehmed'e vergi olarak 246 kuruş tahakkuk ettirilmiştir. Öşrü 46,5 kuruş, âdet-i ağnam rüsumu ise 8,5 kuruştur. 15 dönüm tarlasından 417,5 kuruş, hayvanlarından 230 kuruş, zuhuratından da 260 kuruş olmak üzere toplam geliri 907,5 kuruştur.

Gökçeler köyünün imamlığını İmamoğlu Hasan bin Hüseyin yapmaktadır. Vergisi 115 kuruş, aşarı ise 18 kuruştur. Tarlasından geliri de 280 kuruştur. Hayvanından geliri 35, zuhuratından 195 kuruş ve toplam geliri de 510 kuruştur.

Yağdaş köyü imamı Halil Efendi'nin vergisi 80 kuruş, aşarı 19,5 kuruştur. Toplam 13 dönüm tarlasının 8 dönümünün ziraatı 1260 yılında yapılmış ve 153 kuruş hasılat yazılmıştır. İmamlık ve zuhurundan 200 kuruş, tarla ve hayvan gelirinden 203 kuruş, toplam geliri de 403 kuruştur.

Ümid Köyü imamı Vezirlioğlu Molla Ali bin Ahmed'dir. Senelik vergisi 180 kuruş, aşarı da 53 kuruştur. 22 dönüm tarlasından 12 dönümü 1260 yılında ekilerek 477 kuruş gelir elde etmiştir. Hayvan geliri 60 kuruş, zuhuratından geliri 310 kuruş, toplam geliri de 847 kuruştur.

Çukurca köyü imamı Sivrioğlu Molla Halil bin Halil'dir. Senelik vergisi 278 kuruş, aşarı da 51,5 kuruştur. Toplam 40 dönüm tarlasının yarısı 1844 yılında ekilmiş ve 466 kuruş gelir elde edilmiştir. İki camus hayvanından 80 kuruş, 1,5 dönüm çayırından da 20 kuruş geliri kaydedilmiştir. Zuhuratından 300 kuruş olmak üzere toplam geliri 866 kuruştur.

Haşad divanı hatibi Molla Ahmedoğlu Halil Efendi bin Halil 176 kuruş vergi, 34 kuruş da öşür ödemektedir. Senelik temettü geliri 656 kuruştur.

Cebni divanı hatibi Hatib Ali Efendi ibn Mehmed'in vergisi 278 kuruş, aşarı da 54 kuruştur. Toplam 45 dönüm tarlasının 25 dönümü 1260 yılında ekilmiş ve o yıl için ziraatından 488 kuruş gelir elde etmiştir. Zuhurat geliri 150 toplam geliri de 748 kuruştur.

Cebni divanı imamı Deli İbrahimoğlu Ali Molla bin İbrahim'in vergisi 158 kuruş, aşarı da 52 kuruştur. Ziraatından geliri 468 kuruş, zuhurat geliri 100, toplam geliri de 758 kuruştur.

Dağkara divanı imamı Keleşoğlu Hasan Efendi bin Mehmed'in vergisi 30 kuruş, aşarı da 6 kuruştur. 4 dönüm ekili tarlasından geliri 54 kuruş, ineğinden geliri 30 kuruş, zuhuratı 100 kuruş, toplam geliri de 184 kuruştur.

Çakıl köyü imamı Hacı Hasanoğlu Hüseyin bin Hüseyin. Vergisi 160, aşarı 38 kuruştur. Senelik temettü 557 kuruştur. Bunun 150 kuruşu zuhuratıdır. 24 dönüm tarlasından 8 dönümü 1260'da ekilip biçilmektedir. O yıl için geliri 342 kuruştur. 2 sağman sığırı, 2 kara öküzü, 1 erkek ve 1 dişe buzağı ile 1 arı kovanı bulunmaktadır.

Nuhviran köyü imamı Kıyasoğlu Mustafa Efendi bin Veli için belgede şu ifadeler yer almıştır: "Karye-i mezkûrun imamı bulunduğundan vergüsü tarh olunmamış." 30 dönüm tarlasının 15 dönümü 1260'da ekilmiş ve 324 kuruş hasılat yazılmıştır. Oğlunun 150 kuruş zuhurat geliri ile birlikte 504 kuruş toplam temettü kaydedilmiştir.

Yelkenler köyü imamı Komaçoğlu Molla Ahmed'den de vergi alınmamıştır. 5 dönüm tarlası gayri mezrudur. Ancak imamlıktan geliri 100 kuruştur.

Değişler köyünde 7. hanede kayıtlı Dervişoğlu Molla Mehmed bin Hasan'a başka bir köydeki imamlıktan 240 kuruş geliri kaydedilmiştir. Senelik vergisi 20 kuruştur.

Yazı köyü imamı Şakir Efendi de imam olduğu için vergi vermemektedir. Oturduğu evinden başka hiçbir şeyi olmadığından da komşularının yardımıyla geçimini sürdürmektedir.

Çoğullu divanı imamı İmamoğlu Said Efendi bin Mehmed Raşid imam olduğu için vergi vermemektedir. Aşarı 5 kuruştur. 6 dönüm tarlasından 45 kuruş gelir kaydedilmiştir. Ancak imamlıktan bir senelik geliri 200 kuruştur.

85 haneli Çoğullu divanı hatibi Hatiboğlu Ebûbekir Efendi bin Osman'a hatip olduğundan vergi tahakkuk ettirilmemiştir. Aşarı 30 kuruştur. 18 dönüm tarlasından geliri 270 kuruş, 5 adet arı kovanından 25 kuruş ve 200 kuruş zuhurat geliri yazılmıştır.

Eymür köyü imamı Çorbacioğlu Molla Osman bin Osman vergi vermemektedir. Ancak aşarı 5 kuruştur. Tarlasından hasılatı 45, zuhuratı 55, toplam temettü 100 kuruştur.

Salur köyü imamı Ali Kadioğlu Molla İbrahim bin Ali imamlığından dolayı vergi vermemektedir. Aşarı ise 23 kuruştur. 200 kuruşu zuhuratından olmak üzere tarla ve hayvanlarından geliri 318, toplam geliri de 518 kuruştur.

Yeniyapar köyü imamı Kırcaoğlu Osman Efendi de imamlığından dolayı vergi vermemektedir. Bir adet ineği ile bir adet öküzü ve işlenmeyen 4 dönüm tarlası bulunmaktadır. İhtiyar ve amelmande olduğundan temettuata dair bir nesnesi de yazılmamıştır.

Dümenler köyü imamı İmamoğlu Raşid Efendi bin Osman'ın vergisi 73 kuruş, aşarı da 13,5 kuruştur. Toplam 27 dönüm tarlasından 5 dönümü 1260 yılında işlenmiş ve 112,5 kuruş hasılat yazılmıştır. Hayvanından geliri 60 kuruş, çayır geliri 20 kuruş, zuhuratı 200 kuruş, toplam temettü 392,5 kuruştur.

Virancık köyü imamı olarak kaydedilen Hacıoğlu Emin Efendi bin Mehmed için belgede şu ifade yer almaktadır: “Mengen kazasının Çıtlıklar divanında imam olduğu.” 160 kuruş vergi ve 60 kuruş aşarı yazılmıştır. Toplam 7 dönüm tarlasının 4 dönümü 1260 yılında ekilip 272 kuruş hasılat kaydedilmiş, imamlık ücreti temettü 300 kuruş olmak üzere toplam 572 kuruş bilgisi yer almıştır.

Hacılar köyü imamı Bibiloğlu Osman Efendi bin Hacı İbrahim belgede “Hasbi imam olduğundan vergü tarh olunmamış” ifadesiyle yer almaktadır.

Aşarı 25 kuruştur. Hicri 1260’da 30 dönüm tarlasının yarısının ziraatı yapılmış, 225 kuruş hasılat yazılmıştır. Bir adet ineğinden 30 kuruş, zuhuratından 150 kuruş, toplam geliri 435 kuruştur.

Samat köyü hatibi Hatiboğlu Mehmed bin Mustafa hatip olduğundan dolayı vergi vermemektedir. Aşarı ise 3 kuruştur. Toplam 8 dönüm olan tarlasının 1 dönümünün ziraatından 27 kuruş, keçilerinden 15 kuruş, zuhuratından 158 kuruş toplamda da 200 kuruş temettü kaydedilmiştir.

İmirşe köyü imamı Kara Durmuşoğlu Molla Ahmed 154 kuruş vergi, 33 kuruş aşar verecektir. 1260 yılı 8 dönüm tarlasından geliri 297 kuruş, hayvanlarından (kısarak 100 kuruş ve inek 30 kuruş) 130 kuruş, zuhuratından ve imamlıktan 200 kuruş olmak üzere toplam temettü 627 kuruştur.

Koçumlar köyü imamı Zeynel Abidin Efendi ibn Hüseyin hem imamlık yaptığı için hem de ihtiyar olduğu için vergi tarh edilmemiştir. Aşarı 31 kuruştur. Sahip olduğu 7 dönümün dördününün hasılatı 279 kuruş, ineğinden geliri de 60 kuruş, toplam geliri de 399 kuruştur.

Mirce Kiras köyü imamı Taşlıoğlu Ali Efendi’nin vergisi 162 kuruş, aşar ve rüsumatı 24,5 kuruştur. 11 dönüm tarlasından geliri 184,5 kuruştur. Diğer gelirleri 2 ineğinden 60 kuruş, 6 keçisinden 30 kuruş, 1 kısrağından 100 kuruş; asiya (su değirmeni) bir hisse 20 kuruş, yarım dönüm çayır 10 kuruş ve zuhuratı 100 kuruş, toplam da ise 504,5 kuruştur.

2.5. 1840 Yılı Gerede Nüfus Defterinde Yer Alan İmamlar

Gerede Nüfus Defterine göre 1840 yılında kayda geçen imam ve hatiplerin kişisel özellikleri ve o yıldaki yaşları bize çok önemli bilgiler vermektedir [Gerede Nüfus Defteri, 2015, s.18-20] 1840 yılı Gerede Nüfus Defteri’nde yer alan köylerdeki imam ve hatiplerin isimleri, fiziksel özellikleri, hane numaraları ve yaşları Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3. 1840 yılı Gerede Divan ve Köylerindeki İmam ve Hatiplerin Fiziksel Özellikleri, Hane Numarası ve Yaşı (Gerede Nüfus Defteri, 2015, s. 19-20).

No	Köyler	İmam ve Hatipler	Hane No	Yaş
1	Örencik	Uzun boylu kara sakallı Molla Emin bin Mehmed	1	50
2	Afşar Tarakçı	Orta boylu köse sakallı Molla Mehmed bin Nebi	1	45
3	Ulaşlar	Orta boylu köse sakallı Molla Halil bin Abdullah	1	40
4	Umud	Orta boylu kara sakallı Molla Ali bin Ahmed	1	30
5	Yağdaş	Orta boylu kara sakallı Molla Halil bin Mustafa	1	48
6	Çayviran	Müzellef sakallı Molla Halil	2	25
7	Güney	Orta boylu kır sakallı Molla Mehmed bin Ali	1	78
8	Bıçakçılar	Orta boylu köse sakallı Molla Mehmed bin Nebi	1	26
9	Çoğullu	Uzun boylu ak sakallı Ömer Efendi bin Halil	2	65
10	Dağkara	Orta boylu müzellef sakallı Hasan Efendi bin Mehmed	1	26
11	Yakaboy	Orta boylu kumral sakallı Ömer Efendi bin Ömer	1	35
12	Murat Fakihler	Uzun boylu kumral sakallı Mehmed Efendi bin Osman	1	40
13	Mirce Kiras	Orta boylu kara sakallı Ali Halil	1	35

14	Kayı Kiras	Molla Ahmed Uzun boylu ak sakallı Ali Efendi bin Ahmed	1	45
15	Ali Fakihler	Orta boylu sarı sakallı Molla İbrahim bin Abdullah	1	28
16	Havullu	Orta boylu ak sakallı Hasan Efendi bin Mehmed	2	45
17	Salur	Kısa boylu sarı sakallı İbrahim Efendi bin Ali	1	50
18	Çebni	Karye-i mezbur hatibi orta boylu kır sakallı Ali bin Mehmed	1	47
19	Çebni	Orta boylu kara sakallı Ali Efendi bin İbrahim	1	16
20	Afşar-ı Şerif	Orta boylu kır sakallı Ahmed bin Mustafa	1	65
21	Hasanlar	Akça Mollaoğlu uzunca boylu kır sakallı Mustafa bin Mehmed	1	35
22	Eymür	Cüzpacı oğlu uzunca boylu kır sakallı Osman Efendi bin Osman	1	50
23	Ağız Viran	Uzun boylu kır sakallı Mehmed Efendi bin Mehmed	1	55
24	Danışmendler	Uzun boylu kara sakallı Molla Ali bin Hasan	1	32
25	Teteme Külef	Uzun boylu kara sakallı Balyacıoğlu Halil bin Ahmed	1	32
26	Yenice Evsat	Molla Ahmed Uzun boylu ak sakallı Ali Efendi bin Ahmed	1	75
27	Haşad	Molla Ahmed oğlu uzun boylu kır sakallı Molla Halil bin Halil	1	60
28	Kapaklı	Gayreddin oğlu orta boylu kumral sakallı Molla Hüseyin bin Mehmed	1	35

Tablo 3'teki din görevlilerinin yaş ortalamasına bakıldığında 43; standart sapma değerine bakıldığında ise 14,96 olduğu görülmektedir. Bu değerler bize o dönemde yaşayan din görevlilerin orta yaş ve üzeri olduğunu göstermektedir. Ayrıca Tablo 2'deki verilere göre Tablo 3'te bulunan din görevlileri daha genç bireylerden oluştuğu gözlemlenmektedir.

Tablo 3'te 11., 14., 15., ve 25. satırlarda bulunan köyler (Yakaboy, Kayı Kiras, Ali Fakihler ve Teteme Külef) Gerede Temettuat Defterleri'nde yer almamaktadır. Aynı zamanda 12., 20., 23., ve 24. satırlarda yer alan eşhas temettuat kayıtlarında yer almamaktadır. 16. satırda bulunan Bıdıkoğlu Hasan Efendi bin Mehmed temettuatlarında Havullu köyü 4. hanede kaydedilmiş, mesleği "erbab-ı ziraatten" şeklinde yazılmıştır. 21. satırda bulunan Akça Mollaoğlu Mustafa bin Mehmed, belgelerde Hasanlar köyü 2. hane olarak kaydedilmiş, mesleği de "talebeden" şeklinde verilmiştir. 26. satırda bulunan köyün adı temettuat defterinde Yenice Ortaca olarak yazılmıştır. Mesleği olarak "musin ve ihtiyar" bilgisi verilmiştir. Bu kişinin vergisi 440 kuruş, aşarı 90 kuruş, tarlası 25 dönüm, tarla geliri 549 kuruş, toplam geliri de 1194 kuruş olarak kaydedilmiştir.

3. DİN GÖREVLİLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Temettuat defterlerine göre Gerede köylerinde adı geçen din görevlilerinin genel değerlendirilmesi bu bölümde yer almaktadır. İlk olarak 1845 yılında Gerede temettuatlarını tutan kâtiplerin kaydettiği köy sayısı 102'dir. Ancak kayıtlara göre 31 köyde imam ve hatip bulunmaktadır. Oysa o günün Gerede köylerinde muhtemelen imamlık yapabilecek herhangi bir kişi bu görevi hasbice ifa etmektedir. Nitekim Hacılar köyü imamı Bibiloğlu Osman Efendi'nin bu görevini "hasbi" yaptığı bu yüzden kendisinden vergi alınmadığı belirtilmektedir (Kaşmer, 2015, C.2: 1049). Ayrıca Gerede Nüfus Defteri'nde imam olarak kaydedilen bazı kişiler temettuat defterlerinde ya "erbab-ı ziraatten" ya da "talebeden" şeklinde yazılmışlardır.

Tablo 3'de yer alan 14 köyün imamına temettuat defterlerinde yer alan 31 imam eklendiğinde 44 köyde imam olduğu ortaya çıkacaktır. 102 köyden oluşan Gerede'nin bazı köylerinde cami yoktur. O köylerde vakit namazları, köy ahalsinin sorunlarının konuşulup çözülmeye çalışıldığı ve geniş bir mekâna sahip olan köy odalarında kılınırdı. Cuma namazları için ise camisi olan köylere gidilirdi.

Öte yandan 51 haneli Havullu divanında imam kaydedilmediği halde hemen yakınındaki 36 haneli Salur köyünde imam bulunmaktadır. Gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan tarımsal faaliyetler yanında hayvancılıkta azımsanmayacak ölçüdedir. Öyle ki çeşitli meslek sahipleri gibi imamlar da manda, inek, koyun ve keçi beslemekte ve bunların et, süt, yün ve kıllarından gelir elde etmektedir.

Yukarıda sayılan 27 köyün 11 imamı ile 4 köyün hatibinden 2'si bu görevlerinden dolayı vergi ödememektedir. Koçumlar köyü imamı Zeynel Abidin Efendi ibn Hüseyin hem imamlık yaptığı için hem de ihtiyar olduğu için vergi tarh edilmemiştir.

İmamlar arasında en az vergiyi Dervişoğlu Molla Mehmed 20 kuruş olarak ödeyecektir. Ondan sonra az vergi Memük köyü imamı ile Dağkara köyü imamına tahakkuk ettirilmiştir. Ödeyecekleri miktar 30 kuruştur. En fazla vergiyi ise Çukurca köyü imamı 278 kuruş ödeyecektir. En yüksek aşarı Yazıkara imamı 100 kuruş verecektir. İmamlar arasında en az aşar vergisini Çoğullu ve Eymür imamı beşer kuruş ödeyeceklerdir.

Hatiplerden en fazla vergiyi Çebni divanı hatibi 278 kuruş ve en fazla aşarı 54 kuruş ödeyecektir. Samat köyü hatibi 3 kuruş ile en az aşar vergisi ödeyendir. Görüldüğü gibi imam ve hatiplerin vergi yükleri birbirinden çok farklıdır. Öyle ki vergi ödeyecek 18 imam ve hatibin ödeyeceği vergi 2941 kuruş, aşar vergisi ödeyecek 25 imam ve hatibin ödeyeceği miktar ise 901,5 kuruştur.

İmamların gelirlerinde de büyük farklılıkları görmek mümkündür. 1125 kuruşla en yüksek gelir, Yazıkara köyü imamına aittir. En düşük geliri olan 2 imam" imamlıktan" 100 kuruş senelik gelire sahiptir. Ayrıca imamlıktan 200 kuruş gelir elde bir imam, zuhurat ve imamlıktan geliri 200 kuruş olan 2 imam bulunmaktadır. Sadece imamlıktan 240 kuruş geliri olan ve yine imamlıktan 300 kuruş gelir elde eden başka bir imam kaydedilmiştir. Hiçbir geliri olmayan 2 imamdanda biri komşularının yardımıyla hayatını sürdürürken diğer bir imam ise ihtiyar olduğundan gelir elde edememiştir.

Kaza merkezinde yer alan imamların 16'sı "Efendi" unvanıyla anılmıştır. Okumuş ve toplumda nüfuz sahibi kişilere "Efendi" ve ibtida-i medreseyi bitirenlere de "Molla" lakapları denilmiştir (Kaşmer, 2015: 36). Köydeki 8 imam "Molla" diye anılmaktadır. Ayrıca 2 imam "Hacı" lakabıyla zikredilmiştir. 4 hatipten ikisi "Efendi", diğeri "Molla ve Efendi" olarak kaydedilmiştir. 3 hatip "Hatiboğlu" unvanıyla yazılmıştır.

SONUÇ

Bu makale ile halkının dindarlığı çok eskilere dayanan Gerede kazasının 1840'lı yıllarda yaşayan ve görev yapan imamlarının birçok özelliğini yansıtarak tarihe bir ışık tutulmaya çalışılmıştır. O dönemde görev alan din hizmetindeki kişilerin isimleri, görev yerleri, ödedikleri vergi miktarları, gelir kaynakları, sosyal ve ekonomik durumları incelenmiştir. Bölgenin ekonomik, kültürel ve demografik yapısı ile halkın dini değerlere olan bağlılıkları göstermesi açısından çalışmanın özgün bir yönünün olduğu düşünülmektedir.

Mahalle idaresinin başında olan imamlar, camideki mevcut görevleri yanında, mahallenin güvenliğinden, temizliğinden ve mahallede bulunanların ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu olmuştur.

Diğer Osmanlı şehirlerindeki mahalle ve köylerde görev yapan imamlara göre Gerede'de görevli imamlar nispeten daha az gelir elde etmişlerdir. Elbette bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Gerede'de din görevlilerinin pek çoğu gelirini arttırmanın yollarını aramıştır. Bunun için tarım ve hayvancılık, onlar için en mühim uğraşlar olmuştur. Ancak bölgenin iklim şartları, toprağın verimsizliği, işgücü azlığı ve modern tarımdan uzak kalınışı gibi sebepler hem imamların hem de halkın gelirini azaltan etkenlerdir.

Gerede'de sadece bir imam vakıf gelirlerinden ücret almıştır. İmamların ücret ve gelir elde etme konusunda kanaatkâr olmaları yapmış oldukları vazifenin yüceliği ve Allah'ın rızasını kazanmak olarak nitelendirilebilir. Ancak onların aynı zamanda tarım ve hayvancılıkla uğraşmaları dünyalıklarını çıkarma gayretindedir.

Günümüzde kazanın dört bir yanında yer alan Kur'an kurslarıyla pek çok hafız yetiştirilmektedir. Bu gençler geleceğin din görevlileri olarak ülkenin her köşesinde kendilerine verilecek vazifenin heyecanı ile eğitim ve öğretimlerini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Kastamonu Vilayeti Salnamesi, (h.1287/m. 1871), s.109
- Kastamonu Vilayeti Salnamesi, (h.1291/m. 1874), s.161
- Müstakil Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi 1334/1918, s.300.
- Akın, A. (2016). *Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme*. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15(29), 177-209.
- Arslan, H. (2015). *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din algısı: 1972 ve 2011 yılları Cuma hutbeleri örneği/The religious perception of the Presidency of Religious Affairs: The cases of 1972 and 2011 years' friday khutbas* (Doctoral dissertation).
- Aydınalp, H. (2003). *Din Kurumu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Gerede'de Dini Hayat*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, s. 50.
- B. Alada, Adalet, *Kentsel Yönetimde Katılımda Mahalle*, www.yayed.org
- Barkan, Ö. L. (1962-63), *Şehirlerin İnkişafı ve Teşekkülü Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyişi Tarzına Ait Araştırmalar*, İÜİFM. C.XXIII, s.y. 1-2 (1962-63) s.239.
- Bayartan, M. (2005), *Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle*, İÜ Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi, sayı:13, s.93-107.
- Beydilli, K. (2000). *İmam (Osmanlı Devleti'nde İmamlık)*, DİA, Cilt: XXII, İstanbul, s. 181.
- Cırık, B. (2007) *1845 (1261) Tarihli Temettü'at Defterlerine Göre Hüdavendigâr Eyaleti Kütahya Kazası Tavşanlı Nahiyesine Bağlı Seyeli, Aşk-ı Kara, Ürünü, Bayramşah, Söğüt, Sehviran ve Sökmen Köylerinin İktisadî ve İçtimâî Durumu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, DP, SBE, Tarih Anabilim Dalı, Kütahya, s.21.
- Çadırcı, M. (1991) *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK. Basımevi, Ankara, s.241-243.
- Ergenç, Ö. (1982). *Osmanlı Klasik Dönemindeki 'Eşraf ve A'yan 'Üzerine Bazı Bilgiler*. *Osmanlı Araştırmaları*, 3(03). 0A, C.III, s.134.
- Ergenç, Ö. (1984). *Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine*, *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul, s.69-76.
- Erkoçoğlu. F. (2000) *Gerede'de Osmanlı'dan Kalma Vakıflar ve Tarihi Eserler*, Geçmişten Günümüze Gerede, Gerede, s.85.
- Eryılmaz, B. (1988), *Türkiye'de Köy ve Mahalle Muhtarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*, Türk İdare Dergisi, Sayı: 378, s.465-478.
- Dursun, D., (1989) *Osmanlı Devleti'nde Siyaset ve Din*, İstanbul, s.271.
- Gerede Nüfus Defteri (2015), C: 1-1840, (Giriş-Metin-Dizin) Editör: Mehmet Süme, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu Halk Kültürünü Uygulama Merkezi Yayınları:14, Bolu, s.18-19.
- Güçlü. M. (2004), *Antalya Kentinde Bir Mahallenin Tarihi Gelişimi, Kuruluşundan Günümüze Balibey Mahallesi (Balibey-Balı Bey- Balbey Mahallesi)*, *Kebikeç*, 18, s.418.
- Kut, F. (2004), "1946'da Gerede (I)" *Gerede Kültür, Kalkınma ve Dayanışma Vakfı Bülteni*, Ankara, Sayı: 9, s.34.
- Kara, C., (2014), *1950'ye kadar Gerede'de Dinî ve Sosyal Hayat*, *dergiabant (AİBÜ) İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz, Cilt.2, Yıl:2. Sayı.4, s.36.
- Kaşmer, R. (1994) *19. Yüzyılda Gerede Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, MÜ, SBE, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.6-7.
- Kaşmer, R. (2015), *Gerede Temettuat Defterleri*, Gerede Belediyesi Yayınları, Cilt 1, İstanbul, s.36.
- Kazıcı, Z., (1996), "Osmanlı Mahalle İmamları ve Yerel Yönetim İlişkisi", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, C: 1. Ed. V. Akyüz- S.Ünlü, İstanbul, s.431.

- Küçükkaşçı, M.S. (2000), *“İmam”*, TDV. İslâm Ansiklopedisi, cilt:22, İstanbul, s.178.
- Kütükoğlu, M. S. (1995), *Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri*, *Belleten Dergisi*, C.LIX, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Sayı.225, Ankara, Ağustos, s. 398-406.
- Ortaylı, İ. (2000), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, TTK Yayınları, Ankara, s.107-108.
- Ortaylı, İ. (1979), *Türkiye İdare Tarihi*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 180, Ankara, s.200.
- Öğüt. S. (2000), *İmam (Fıkıh)*, TDV. İslâm Ansiklopedisi, Cilt:22, İstanbul, s.188
- Serin. M. (1998), *Osmanlı Arşivinde Bulunan Temettuat Defterleri*, 1. Milli Arşiv Şurası (Tebliğler-Tartışmalar) 20-21 Nisan, s. 726.
- Tosun, C. (2001), *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Pegem Yay., Ankara, s. 21-22.
- Vural, T. (2004), *Osmanlı İmparatorluğunda Yerel Yönetimler*, *Türk İdare Dergisi*, Sayı:444, s.185.
- Yalçın, A. (1979), *Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara, Cilt I, s.193.